

Sylwester Czopek, Andrzej Pelisiak

Szerokopłaszczyznowe badania ratownicze prowadzone przez Fundację Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego w 2006 i 2007 roku w Terliczce i Stobiernej

Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego kontynuowała w 2006 roku ratownicze badania archeologiczne realizowane w związku z planowanymi inwestycjami drogowymi – autostradą A-4 i drogą ekspresową S-19. Były one wykonywane na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Rzeszowie. Prace koncentrowały

się w obrębie węzła Rzeszów-Wschodni przyszłej autostrady, w rejonie wsi Terliczka (stanowiska nr 3 i 7). Prowadzono także prace wykopaliskowe na stanowisku 2 Stobiernej (droga S-19). W sensie merytorycznym była to kontynuacja zadania realizowanego w roku 2005 (por. S. Czopek, A. Pelisiak 2006).

METODY

Opisywane badania szerokopłaszczyznowe realizowano zgodnie z przyjętymi zasadami i wypracowanymi już metodami, typowymi dla ratowniczych wykopalisk przedinwestycyjnych. Były poprzedzone szczegółowymi badaniami powierzchniowymi oraz sondażami, które wykonano w 1997 (stan. 3 i 7 w Terliczce) i 2006 roku (stanowisko 2 w Stobiernej i 3 w Terliczce). Przed przystąpieniem do realizacji właściwych badań wykopaliskowych wykonano szczegółowe plany warstwowe, na które naniesiono siatkę arową. Podstawową jednostką eksploracyjną był ar podzielony na ćwiartki. Warstwę próchnicy ornej eksplorowano sprzętem mechanicznym, pod stałym nadzorem archeologów. Następnie kolejne warstwy o miąższości 10 cm eksplorowano ręcznie. Wykonywano planografię ruchomego materiału zabytkowego. Czytelne obiekty eksplorowano zgodnie z przyjętymi zasadami, dokumentując je opisowo, rysunkowo i fotograficznie. Tam, gdzie było to zasadne, pobierano próbki do badań laboratoryjnych (paleobotanicznych, radiowęglowych, dendrochronologicznych itd.). Dla każdego stanowiska dr hab. prof. UR Piotr Gębica wykonał szczegółowe analizy geomorfologiczne.

TERLICZKA, STAN. 3

Stanowisko zostało odkryte przez Stanisława Lewandowskiego w trakcie badań AZP w 1979 roku i opisane w ramach arkusza 102-77 pod numerem 27. Leży ono na niewielkim, słabo eksponowanym wyniesieniu, zbudowanym z utworów akumulacji wodnej. Jest ono ułożone w obrębie dna doliny Wisłoka, poprzecinanej w tym rejonie licznymi korytami kopalnymi. Jedno z nich przebiega w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska.

Badania trwały od połowy września do końca listopada. Kierowała nimi mgr Iwona Florkiewicz. Przebadano 56 arów, na których zarejestrowano 53 obiekty – jamy osadowe i dolki posłupowe. Ruchomy materiał zabytkowy stanowiły fragmenty ceramiki oraz stosunkowo nieliczne zabytki kamienne, w tym krzemienne (wióry, odłupki, siekiera, rozcieracze). Ceramika występowała w postaci silnie rozdrobnionej. Ze wstępnej analizy materiału ruchomego można wnosić, że większość źródeł łączy się z kulturą trzciniecką (ryc. 1). Ponadto zarejestrowano ślady osadnictwa z późnego paleolitu, mezolitu i neolitu oraz kultury mierzanowickiej, lużyckiej, przeworskiej i z późnego średniowiecza. Duża część ruchomego materiału zabytkowego pochodzi z warstwy kulturowej.

TERLICZKA, STAN. 7

Stanowisko zostało odkryte w trakcie badań AZP w 1979 roku przez Stanisława Lewandowskiego i opatrzone je numerem 45 w ramach arkusza 102-77. Leży ono w dnie doliny Wisłoka, która w tej części lokuje się w obrębie Pradoliny Podkarpackiej. Ułożone jest na niewielkim wyniesieniu zbudowanym z utworów akumulacji wodnej. Stanowisko to leży w sąsiedztwie stanowiska 3 i badanego w roku 2005 stanowiska 4-5.

Prace prowadzono od września 2006 do maja 2007. Przebadano obszar 535 arów. Tak duża powierzchnia, przy krótkim terminie realizacji wymusiła specyficzną formę organizacji badań. Prowadziło je kilka, do pewnego stopnia niezależnych ekip, działających pod ogólnym kierownictwem dr Renaty Zych.

Odkryto 1432 nieruchome obiekty archeologiczne (fot. 1). Znaczna ich część łączy się z osadnictwem z późnego okresu rzymskiego. Wśród nich wyodrębniono obiekty mieszkalne

zagłębione w podłoże, jamy osadowe, paleniska, dołki posłupowe oraz 5 studni (fot. 2). Miały one konstrukcje zrębowe. W ich spągowych partiach zachowały się dość dobrze elementy konstrukcji drewnianych. Z zabytków ruchomych związanych z tym okresem należy wymienić: przedmioty żelazne – fragment fibuli, ostrogi i noża, liczne fragmenty ceramiki lepionej i toczonej na kole (łącznie ponad 3000 fragmentów). Stwierdzono także charakterystyczne fragmenty dużych naczyń zasobowych w typie Krausengefässe.

Najstarsze ślady osadnictwa na stanowisku łączą się z paleolitem i mezolitem. Ponadto odnotowano obecność nielicznych fragmentów ceramiki neolitycznej oraz kultury trzcinieckiej i lużyckiej.

STOBIERNA, STAN. 2

Stanowisko zostało odkryte zostało w 1985 roku przez Sylwestra Czopka w trakcie badań AZP – arkusz 101-77, gdzie otrzymało numer 18. Jest ono położone w południowej części Płaskowyzu Kolbuszowskiego, na zboczu doliny niewielkiego cieku wodnego. Teren ten charakteryzuje się stosunkowo

urozmaiconą rzeźbą. Pokryty jest utworami polodowcowymi, które są skałą macierzystą gleb bielicowych i brunatnych. W części stanowisko zostało zniszczone przez wybieranie piasku. Badaniami, które trwały od września do grudnia 2006, kierował mgr Krzysztof Słowik.

Łącznie przebadano 170 arów, odkrywając 388 obiektów nieruchomych (fot. 3–4), głównie jam zasobowych i dołków posłupowych. W większości zachowały się tylko ich spągowe części.

Zarejestrowano ponad 2400 zabytków ruchomych, z czego znakomitą większość stanowiły fragmenty naczyń glinianych. Zarejestrowano także kilkadziesiąt zabytków krzemiennych. Spora ich część zalegała w warstwie kulturowej, która na stanowisku miała miąższość do 20 cm. Wyróżniono 5 horyzontów chronologicznych, związanych z: schyłkowym paleolitem, kulturą trzciniecką, tarnobrzeską kulturą lużycką z wczesnej epoki żelaza (tabl. I), średniowieczem i czasami nowożytnymi. Nie wszystkie z nich były reprezentowane jednakowo licznie. Należy odnotować przede wszystkim dominację materiałów tarnobrzeskiej kultury lużyckiej.

PODSUMOWANIE

Znaczenie opisanych, szerokopłaszczyznowych i interdyscyplinarnych badań wykopaliskowych nie podlega dyskusji. W ich trakcie pozyskujemy ogromną ilość zróżnicowanych, wartościowych źródeł archeologicznych i przyrodniczych. Stanowią one jedyną w swoim rodzaju podstawę do wszechstronnych analiz osadnictwa pradziejowego w aspekcie stanowiska i mikroregionu osadniczego. Ten ostatni jest dobrze

uchwytny w Terliczce, bowiem badane stanowisko nr 7 sąsiaduje z przebadanymi w 2005 roku stanowiskami nr 4 i 5, tworząc zwarty przestrzennie zespół (S. Czopek, A. Pelisiak 2006). Jest to w tej chwili największa zbadana powierzchnia w południowo-wschodniej Polsce – łącznie około 12 ha.

Materiały źródłowe są dobrym punktem wyjścia do badań różnych form aktywności człowieka od paleolitu po czasy

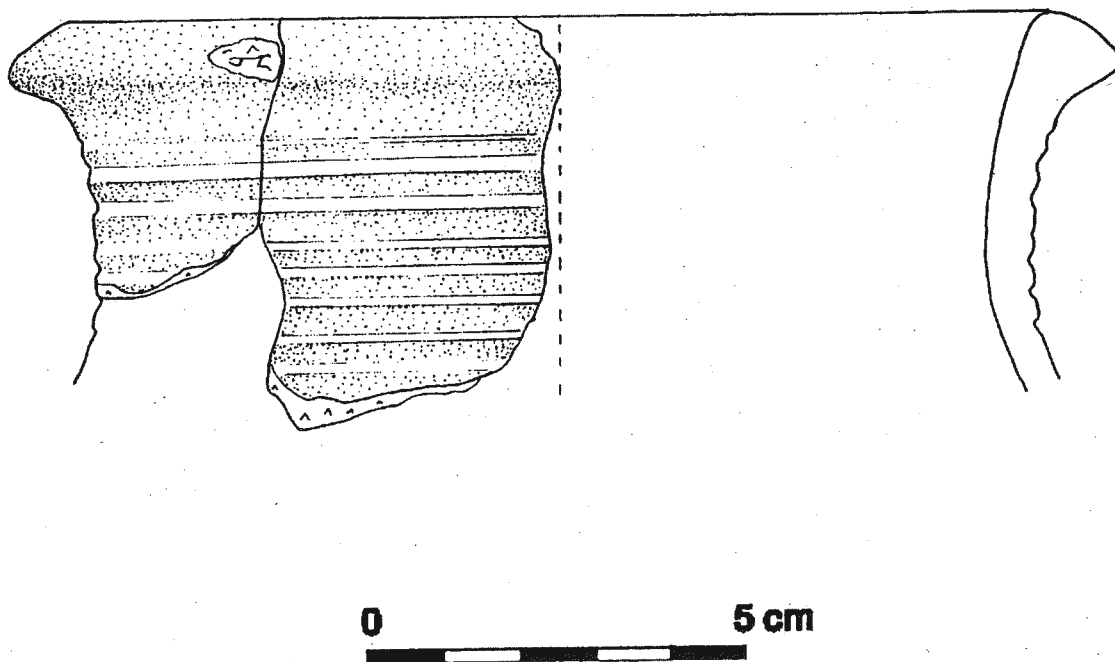

Рис. 1. Терлицка, ст. 3. Fragment ceramiki kultury trzcinieckiej

Abb. 1. Terliczka, Fst. 3. Keramik der Trzciniec-Kultur

Рис. 1. Тэрличка, пам. 3. Керамика тшцинецкой культуры

Fot. 1. Terliczka, stan. 7. Obiekty w trakcie eksploracji

Fot. 1. Terliczka, Fst. 7. Objekten während der Explorierung

Фот. 1. Тэрличка, пам. 3. Об'екты в ходе раскопок

Fot. 2. Terliczka, stan. 7. Obiekt 18

Fot. 2. Terliczka, Fst. 7. Obiekt 18

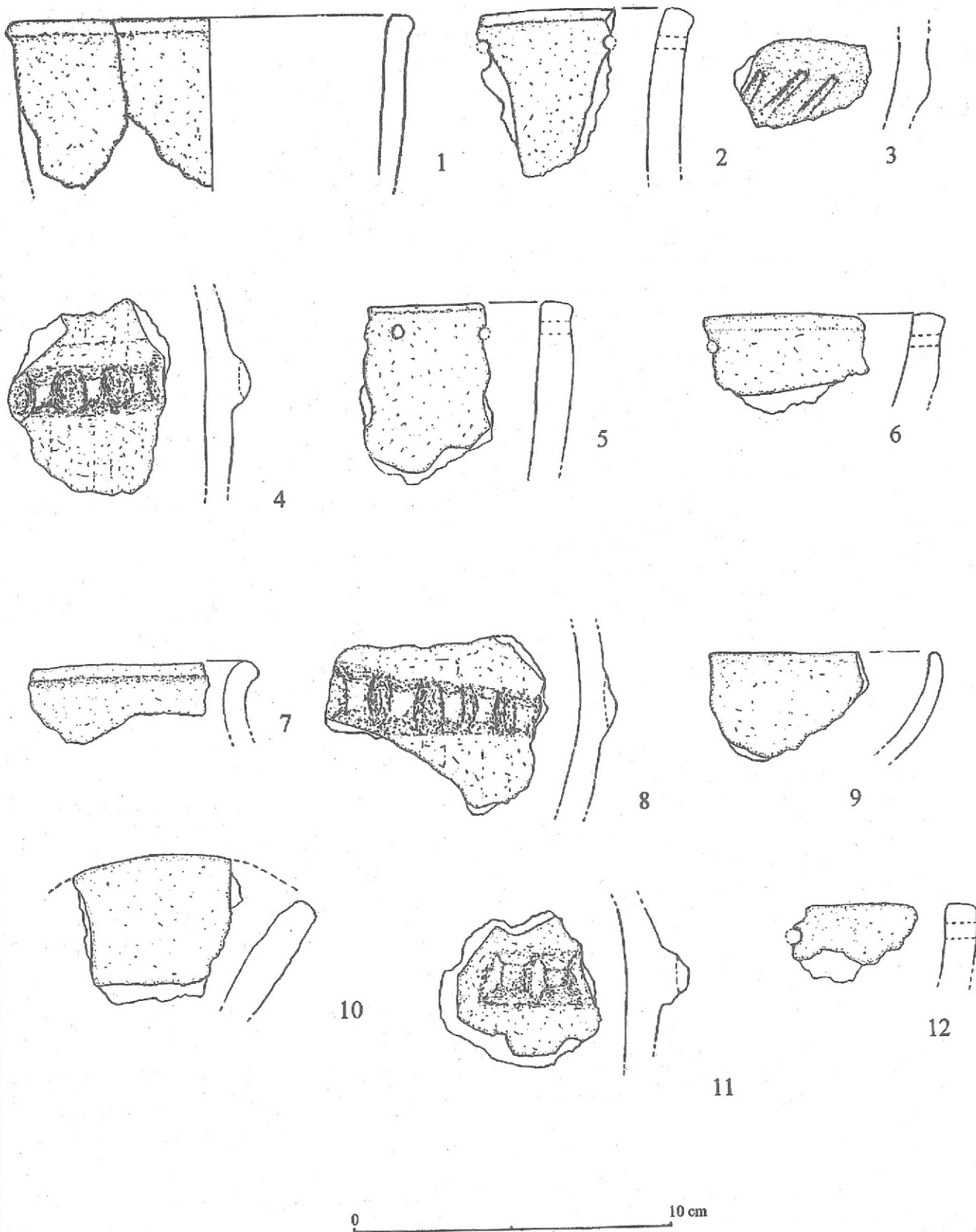
Фот. 2. Тэрличка, пам. 3. Об'ект 18

Fot. 3. Stobierna, stan. 2. Stanowisko w trakcie eksploracji
 Fot. 3. Stobierna, Fst. 2. Fundstelle während der Explorierung
 Фот. 3. Стоберна, пам. 2. Памятка в ходе раскопок

Fot. 4. Stobierna, stan 2. Obiekt 1050 w trakcie eksploracji
 Fot. 4. Stobierna, Stm. 2. Obiekt 1050 während der Explorierung
 Фот. 4. Стоберна, пам. 2. Объект 1050 в ходе раскопок

Tabl. I. Stobierna, stan. 2. Wybór ceramiki tarnobrzegskiej kultury lużyckiej
 Taf. I. Stobierna, Fst. 2. Keramik der Tarnobrzeg-Kultur-Auswahl
 Таб. 1. Стоберна, пам. 2. Выборка керамики тарнобжегской лужицкой культуры

nowożytnie. W pierwszym rzędzie chodzi o sposoby zagospodarowania terenu i gospodarkę. Nie da się jednak w takich badaniach pominąć problematyki społecznej.

Pozyskane źródła wnoszą bardzo istotne kwestie do problematyki stosunków kulturowych w tej części regionu (szczególnie rejonu na północ od Rzeszowa), który do tej pory był raczej słabo reprezentowany w znaleziskach i badaniach archeologicznych (por. S. Czopek 1995; 1999). W pierwszym rzędzie należy podkreślić obecność na każdym stanowisku materiałów krzemiennych i kamiennych, w tym łączących się z paleolitem (schyłkowym?). Stanowiska z tego czasu są ciągle dosyć rzadko identyfikowane (M. Połowicz 2004). Drugą kulturą, która wyraźnie zaznacza swą obecność jest kultura trzciniecka, do niedawna prawie nieobecna w ujęciach syntetycznych tego terenu (por. W. Blajer 1985). Materiały z późnej (?) epoki brązu i wczesnej epoki żelaza oraz okresu rzymskiego także stanowią istotne uzupełnienia aktualnego stanu wiedzy. W tym aspekcie możemy mówić o odmiennym znaczeniu, wynikającym z lokalizacji stanowisk. Osada w Stobiernej jest w tej chwili najlepiej zbadaną osadą tarnobrzesckiej kultury łużyckiej na Płaskowyżu Kolbuszowskim (por. S. Czopek 2004), a późnorzymski kompleks osadniczy w Terliczce należy do najlepiej rozpoznanych w skali całej Małopolski.

Ważnym zagadnieniem jest kwestia adaptacji człowieka w różnych środowiskach, a z tym mamy do czynienia, jeśli

porównamy zespół stanowisk z Terliczki ze Stobierną oraz zmian, które powodował człowiek w środowisku swoją aktywnością osadniczą i gospodarczą.

Kolejnym aspektem są problemy konserwatorskie. Badania umożliwiły „zwolnienie” terenu pod inwestycje, dały jednak interesujące obserwacje, które powinny być uwzględniane w długofalowej polityce konserwatorskiej w zakresie ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Chodzi tu o rzeczywiste zasięgi i wielkości stanowisk archeologicznych, nie zawsze czytelne w rezultacie nawet wielokrotnych, szczegółowych badań powierzchniowych. Druga kwestia dotyczy badań sondażowych. Jak wykazały nasze dotychczasowe doświadczenia nie są one reprezentatywne dla stanowisk wielkopowierzchniowych i wielokulturowych. Informacje uzyskane w wyniku badań sondażowych są zbyt wycinkowe, aby na ich podstawie wnioskować o zasięgach stanowisk; ilości faz zasiedlenia, stratygrafii itd. W przypadku zagrożeń wielkimi inwestycjami liniowymi (takie jak w tym przypadku) powinno się badać wszystkie stanowiska, kolidujące z przebiegiem planowanych dróg. Natomiast ich ocena nie powinna wynikać wyłącznie z badań sondażowych prowadzonych jak dotąd na bardzo małą skalę (np. 1 ar na stanowisku liczącym kilka hektarów!).

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Blajer W.
1985 *Stan badań nad południowym zasięgiem kultury trzcinieckiej*, „AAC”, t. 24, s. 61–88.
- Czopek S.
1995 *O pradziejach Rzeszowa raz jeszcze*, [w:] Jarosińska M. (red.), *Z przeszłości Rzeszowa*, Rzeszów, s. 7–46.
1999 *Pradzieje Polski południowo-wschodniej*, Rzeszów.
2004 *Osady tarnobrzesckiej kultury łużyckiej – wielkość, struktura, funkcjonowanie*; [w:] Libera J., Zakościelna A. (red.), *Przez pradzieje i wczesne średniowiecze. Księga Jubileuszowa na siedemdziesiąte piąte urodziny docenta doktora Jana Gurby*, Lublin, s. 221–238.
- Czopek S., Peliskak A.
2006 *Pierwsze szerokopłaszczyznowe badania wykopaliskowe na odcinku autostrady A4 w obrębie województwa podkarpackiego*, „MSROA”, t. 27, s. 253–265.
- Połowicz M.
2004 *Stan i potrzeby badań nad starszą epoką kamienia w Polsce południowo-wschodniej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria Socjologiczno-Historyczna, z. 23/2004, Archeologia 1, s. 125–140.

Sylwester Czopek, Andrzej Pelisiak

Breitflächige Rettungsgrabungen in Terliczka und Stobierna, durchgeführt von der Stiftung des Archäologiezentrums in Rzeszów 2006 und 2007

Zusammenfassung

Die Stiftung des Archäologiezentrums in Rzeszów setzte im Jahre 2006 die Rettungsgrabungen fort, die man wegen der geplanten Investition- Neubau der Autobahn A-4 und der Expressstrasse S-19 unternahm. Sie wurden auf den Auftrag von der Generaldirektion für Landstrassen und Autobahnen in Polen, Außenstelle in Rzeszów realisiert. Die Arbeiten konzentrierten sich im Bereich des Verkehrsknotens der künftigen Autobahn - Rzeszów - West, in der Nähe des Dorfes Terliczka.

(Fundstellen Nr. 3 und 7). Die archäologischen Arbeiten führte man auch im Bereich der Fundstelle 22 in Stobierna (die Expressstrasse S- 19) durch.

Terliczka, Fst. 3

Man untersuchte insgesamt 56 Are, auf denen man 53 Objekte registrierte – Siedlungsgruben und Pfostenlöcher. Das Fundmaterial bildeten Keramikfragmente und ziemlich spärliche Steinfunde, darunter Silexfunde (Klingen, Abschlä-

ge, eine Axt und Reiber). Die Keramik war stark zerstückelt. Die Analyse der Funde lässt schlussfolgern, dass man die meisten Quellen mit der Trzciniec- Kultur verbinden soll. Darüber hinaus registrierte man Spuren einer Besiedlung aus dem späten Paläolithikum, Mesolithikum und Neolithikum, sowie auch der Mierzanowice-, Lausitzer-, Przeworsk- und spätmittelalterlichen Kultur.

Terliczka Fst. 7

Man erforschte 535 Are und legte 1432 Befunde frei. Größtenteils verbinden sie sich mit der spätrömischen Besiedlung. Man unterschied unter ihnen in den Boden eingetiefte Wohnobjekte, Ablagerungsgruben, Feuerstellen, Pfostenlöcher und 5 Brunnen. Die letzten wiesen eine Blockkonstruktion auf. Im Bodenteil sind die Holzkonstruktionen ziemlich gut erhalten geblieben. Unter den mit dieser Zeit verbundenen Funden soll man erwähnen: Eisengegenstände – ein Fibel- Sporn- und Messerfragment, zahlreiche Fragmente der handgeformten und Drehscheibenkeramik (insgesamt 3.000 Fragmente). Die

ältesten Besiedlungsspuren im Bereich dieser Fundstelle greifen auf das Paläolithikum und Mesolithikum zurück. Darüber hinaus registrierte man spärliche Fragmente der neolithischen, sowie auch der Trzciniec- und Lausitzer - Keramik.

Stobierna, Fst.2

Man untersuchte insgesamt 170 Are, wobei man auf 388 Befunde, vor allem Vorratsgruben und Pfostenlöcher stieß. Meistens sind nur ihre Bodenteile erhalten geblieben. Man legte über 2400 Funde frei, wovon die Mehrheit Tongefäßfragmente ausmachten. Man registrierte auch viele Silexfunde. Größtenteils lagen sie in der Kulturschicht, die im Bereich der Fundstelle eine Mächtigkeit bis 20 cm aufwies.

Man unterschied 5 chronologische Horizonte, die man mit folgenden Etappen in Verbindung setzt: Endpaläolithikum, Trzciniec- Kultur, Tarnobrzeg- Gruppe der Lausitzer- Kultur, frühe Eisenzeit, Mittelalter und Neuzeit. Es ist jedoch zu vermerken, dass die Lausitzer - Materialien im Bereich dieser Fundstelle vorherrschend waren.

Сильвэсэр Чопэк, Анджей Пелисяк

Широкомасштабные охранные исследования Фонда Жешовского археологического центра в 2006 и 2007 годах в Тэрличке и Стоберне

Резюме

Фонд Жешовского археологического центра в 2006 году продолжил охранные археологические исследования в связи с плановыми дорожными инвестициями – автострада А-4 и скоростная трасса S-19. Работы осуществлены согласно распоряжению Генеральной Дирекции Национальных дорог и автострад с отделом в Жешове. Работы сосредоточивались в пределах узла Жешów-Восточный будущей автострады, в районе села Тэрличка (памятники № 3 и 7). Раскопки велись также на памятнике 2 в Стоберне (дорога S-19).

Тэрличка, пам. 3

Исследовано 56 аров, где зафиксированы 53 объекта – хозяйственные ямы и столбовые ямки. Вещевой материал состоял из фрагментов керамики и относительно немногочисленных находок из камня, в том числе из кремня (ножевидные пластины, отщепы, топорик, терочник). Керамика выступала в очень измельченном виде. Согласно предварительному анализу вещевого материала можно утверждать, что большинство источников относится к тшцинецкой культуре. Кроме этого зафиксированы следы поселения эпохи позднего палеолита, мезолита и неолита, а также межановицкой, лужицкой, пшеворской культур и позднего средневековья.

Тэрличка, пам. 7

Исследована поверхность 535 аров. Выявлены 1432 археологические объекта. Значительная их часть связывается с поселением позднеримского времени. Среди них

выделяются углубленные жилищные объекты, хозяйственные ямы, очаги, столбовые ямки, а также 5 колодцев. Последние имели срубную конструкцию. В их придонной части довольно хорошо сохранились элементы деревянной конструкции. Из вещевого инвентаря, относящегося к этому периоду, следует отметить: железные предметы – фрагменты фибулы, шпоры и ножа; многочисленные фрагменты керамики, лепной и изготовленной на гончарном круге (всего более 3.000 фрагментов). Наиболее древние следы поселения относятся к палеолиту и мезолиту. Кроме этого отмечено присутствие немногочисленных фрагментов неолитической керамики, тшцинецкой и лужицкой культур.

Стоберна, пам. 2

В целом исследовано 170 аров, где открыли 388 объектов, в основном, хозяйственные ямы и столбовые ямки. Преимущественно сохранились только их придонные части. Зафиксировано более 2400 предметов, среди которых большинство составляли фрагменты глиняных сосудов. Отмечено также несколько десятков находок из кремня. Значительное их количество находилось в культурном слое, толщина которого на памятнике достигала 20 см. Выделены 5 хронологических горизонтов, связанных с: поздним палеолитом, тшцинецкой культурой, тарнобжегской лужицкой культурой раннежелезного времени, средневековьем и новым временем. Однако следует отметить, что доминировали на памятнике материалы лужицкой культуры.